

Zsidó vallás és kultúra 3.:

Liturgia

BBN-HEB11-223, BBV-203.08, BMVD-203.08, BMA-VALD17-203.04

Biró Tamás

Bevezetés, követelmények; ima a vallástudományban

2021. szeptember 15.

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/>
Kurzusleírás: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/Liturgia.pdf>
Felhasználónév és jelszó?
- Biró Tamás: biro . tamas @ btk.elte.hu
<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>
- Fogadóóra: emailes egyeztetés után
- Pótórák, ha még nagyobb számban elmaradnának órák. A sok ünnep miatt lehet, hogy beiktatunk még egy időpontot a referátumoknak.

A kurzus céljai

Liturgia: a zsidó vallás és kultúra alapszövege és alapélménye. Ezért:

- A liturgia alapjainak a megismerése:

Megkerülhetetlen a Héber Biblia zsidó recepciójának, a rabbinikus irodalomnak, a zsidó vallástörténetnek, a héber nyelvű/zsidó szépirodalomnak, a zsidó művészeteknek, a kortárs zsidó vallási jelenségeknek... a megértéséhez!

- A liturgia további (önálló) megismerésének az előkészítése.
- Betekintés liturgia bölcsész tudományi kutatási lehetőségeibe:
 - A liturgia mint filológiai, irodalmi, nyelvészeti... eszközökkel kutatható szöveg.
 - A liturgia mint vallástudományi eszközökkel kutatható tevékenység.

Ami ez a kurzus nem akar lenni: kántorképzés, vallásos zsidók képzése.

A kurzus céljai

A kurzus végére a hallgatók a következő *ismereteket és készségeket* sajátítják el:

- Megismerik a zsidó liturgia szerkezetét, kialakulását, terminológiáját, valamint az imádkozáshoz kapcsolódó legfontosabb halákhikus alapfogalmakat.
- Megismerkednek a legfontosabb imák szövegeivel.
- Megtanulnak tájékozódni a zsidó imakönyvekben – sziddurban és mahzorban – és a zsinagógai istentisztelet, valamint paraliturgikus események alkalmával.
- Betekintést kapnak a liturgia vallástudományi kutatásának lehetőségeibe.

Hosszú távú cél:

- Felismerni a (vallásos és nem vallásos) zsidó irodalomban az imaszövegekre tett utalásokat.

A kurzus felépítése

1. Szerda 12.00 – 13.30:

- Előadás
- Szövegek közös megvitatása, diszkusszió
- 5-10 perces referátumok

2. Héber szövegolvasás:

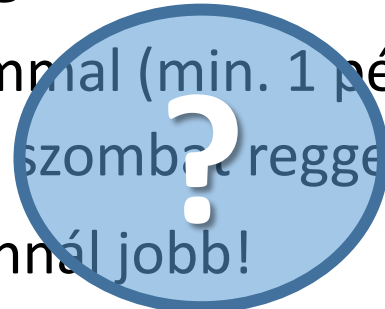
- Szakosoknak, minorosoknak a szövegeket héberül is fel kell dolgozniuk órára és vizsgára.

3. Önálló munka otthon:

- Szövegek elolvasása, preparálása
- Alkalmi rövid beadandók
- (Szakirodalom elolvasása)
- Referátum és dolgozat elkészítése

4. Zsinagógalátogatás:

- Min. 4 alkalommal (min. 1 péntek este és min. 1 szombat reggel).
- Minél több, annál jobb!

Sillabusz, amelyet tessenek elolvasni!

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/Liturgia.pdf>

Jegyszerzés

A jegyszerzés feltételei:

- az óra rendszeres látogatása,
- minimum négy alkalommal zsinagógálatogatás (amelyek közül legalább egy szombat reggeli és egy péntek esti alkalom), valamint
- minimum 50%-os teljesítmény (ld. alább).

A félévvégi jegy a következő részekből tevődik össze:

- **30%:** órai munka
(szövegek preparálása, alkalmi beadandók és részvétel az órai diszkusszióban)
- **30%:** órai referátum és szemináriumi dolgozat
- **40%:** félév végén írt zárthelyi dolgozat.

Sillabusz, amelyet tessenek elolvasni!

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-liturgia/Liturgia.pdf>

Jegyszerzés

A félév végén írt zárthelyi dolgozat a következő ismereteket méri:

- (1) az órai előadások és a hallgatói referátumok során elhangzott ismeretek,
- (2) szövegismeret, szövegértés,
- (3) zsinagógai tájékozottság.

A vizsga során az értelmezendő imák szövegét a hebraisztika szakos, valamint a hebraisztika és judaisztika minoros hallgatók héberül, a kurzust vallástudományi, bibliatudományi vagy közismereti kódon felvevő hallgatók pedig magyar fordításban kapják kézhez.

Imakönyv beszerzése

- Hagymányos („ortodox”) askenáz rítusú
 - Egynyelvű héber vagy két nyelvű.
 - Például: *Artscroll*, *Rinat Jisrael*, *Tfillat kol pe*, *Sámuel imája*, stb.
- Beszerezhető: [***ha mindenkinek oké, ezt használjuk!***](#)
- Balla Zsolt (szerk.), *Sziddur Somér Jiszráel*, Budapest, 2016.
- NB: csak a szombati liturgiát tartalmazza!
- Ára: 2000 Ft. Rendelés: jelezzék nekem emailben pénteken 12:00-ig.
- Átvétel a következő órán vagy egyénileg egyeztetett időpontban.

Zsinagógalátogatások: önállóan vagy közösen

Jó alkalmak a tavaszi félév során:

- Péntek esték
- Szombat délelőttök
- Vasárnap reggel
- Más hétköznapi alkalmak

• **Jom kipur:**

• **Szukkot első két napja:**

• **Smini aceret és szimhat tora:**

*Ha a járványügyi
helyzet lehetővé teszi!*

Konkrétumokat
még egyeztetjük

szept. 15. estétől szept. 16. estig

szept. 20. estétől szept. 22. estig.

szept. 27. estétől szept. 29. estig.

Referátumok

1. Válasszanak témát október végéig (max. 2 hallgató témánként) + a Teams-ben a „Jegyzetek” alatt írják be
2. 5-10 perces előadás a félév második felében (2-3 dia)
3. Rövid szemináriumi dolgozat (3-5 oldal), amit a többi diák is megkap, és a vizsgaanyag része. Javaslatok:

- A peszahi Haggada
- Zsinagógai reform, 19. sz. Németországban
- Zsinagógai reform, 19. sz. Magyarországon
- Karaita liturgia; szamaritánus liturgia
- Reform imakönyvek
- Askenázi, szefárd, szfaradi (stb.) imakönyvek
- A liturgia vallástudományi megközelítései
- Vallási specialisták és liturgia
- Egy liturgiával kapcsolatos halákhikus kérdés a Kiccur Sulhan arukhban.
- Kisebb liturgikus események, pl. kiddus levana
- Gender és a sziddur feminista olvasatai
- Liturgia, kegytárgyak és a zsidó iparművészet
- Kisebb szertartások liturgiája (brisz, esküvő stb.)
- + Stb. (velem való egyeztetés után!)

Előzetes tematika *(nem heti lebontásban)*

1. Bevezetés. Ima a Bibliában. Ima a rabbinikus hagyományban, a kavvana.
2. Az imakönyv szerkezete. A zsidó liturgia fő pillérei (Sma, Amida). Napi három ima.
3. A Sma és áldásai.
4. A hétköznapi Amida (Smone Eszré).
5. A szombati és az ünnepi imák szerkezete. Lekha dodi. Kiddus.
6. A reggeli áldások. Peszuke de-zimra.
7. Tóra-olvasás. Alenu.
8. Muszaf és neila.
9. Bencsolás és áldások.
10. Hallel és kiegészítések az ünnepi liturgiában.
11. Kaddis.
12. Középkori vallásos költészet: kinna, pijjut, zemirot.

Alapfogalmak és háttér a zsidó imákhoz

Forrás:

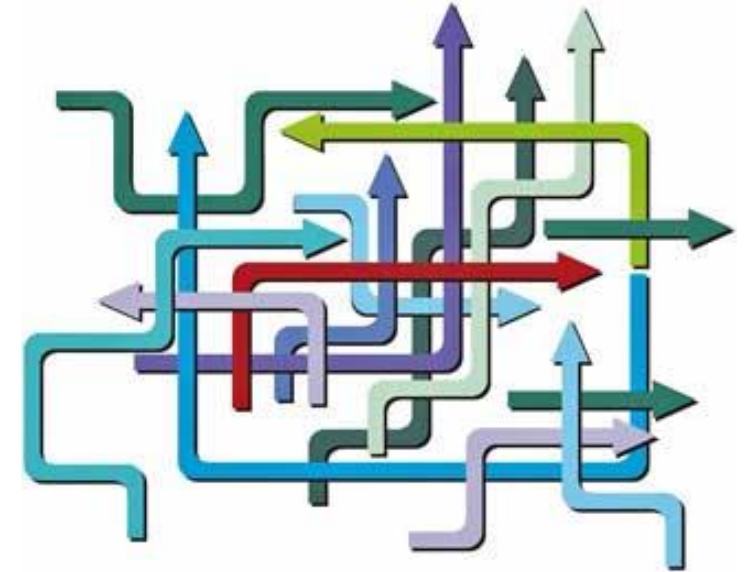
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10159746111335035&set=a.218667730034.279558.805045034&type=3&theater> 2018, jan. 1.

Mit jelent az, hogy
„ima”?

Az ima fogalma tágabb
vallástudományi kontextusban

A vallás mint rendszer : egymással kölcsönható elemek

- A vallás mint „komplex rendszer”: pl.
 - Történeti *narratívák* (pl. mítoszok) és a *világkép* elemei (például istenek, démonok...) adják egyes *rítusok* „értelmét”, magyarázatát.
 - Etikai **normák** és vallási **törvények** eredetéről szóló *narratívák*.
 - **Szagrális tárgyak** *rítusok*ban betöltött szerepe.
 - **Szagrális művészetek** a mitológiai *narratívák*ból veszik a tárgyukat.
 - *A vallási specialisták* (papok, sámánok, stb.) beavatási *rítusai*.
 - *A vallási specialisták* mint a **normák** és vallási **törvények** szakemberei.

*Manapság divatos a vallás-
szociológiában a rítust mint
a kommunikáció egyik
formáját felfogni.*

A rítus mint kommunikáció

Valaki kommunikál **valaki felé** valamilyen **üzenetet** valamilyen **formában**:

- **Üzenet:** *például*
 - Értékek: a közösség, a vallás vagy az etika értékrendszere.
 - Narratívák: a közösség meghatározó történetei (amelyeket pl. a rítus dramatizál).
 - Társadalmilag fontos információ: átmeneti rítuson keresztül esett egyén új státusza.
- **Forma:** *például*
 - Explicit: az üzenet szövege elhangzik a rítus keretében.
 - Implicit: az üzenetet megérti az, aki részt vesz a rítuson.
 - Szimbolikus: a nem verbális üzenet a *vallási szimbólumrendszer* révén adódik át.
 - Értelmezés révén: a rítusról szóló beszélgetések keretében fogalmazódik meg.

Érintkezés, kapcsolatfelvétel a természetfeletttel: *megváltozott tudatállapotok és más „gyakorlati módszerek”*

- Az „abszolút”
megtapasztalása
- Kapcsolat egy
személyes istenséggel
- **Ima:** egyéni *vagy* közösségi? csendben *vagy* hangosan?
gondolatban *vagy* szavakkal? spontán *vagy* kötött szöveggel?
 - **Prédikáció**, valamint mítoszok és szent iratok **tanulmányozása**: intellektuális tevékenység vallási specialisták vezetésével, az istenség bölcsességének és akaratának a megismerése (*exegézis mint az istenség kommunikációja az ember felé*).
 - **Jóslás, álommagyarázat, divináció** {
 - Indukált és spontán úton kapott jelek értelmezése.
 - Van-e / hol a határ vallás és mágia közt?
 - **Ünnepek**, mágikus-vallási **szertartások**, áldozati rituálék.
 - Zaj és **zene**.
 - Transz és extázis (ld. **megváltozott tudatállapotok**).
 - **Misztika**, ezotéria: intellektuális és rituális szinten, „gyakorlati kabbala”.

A rítusok lehetséges társadalmi funkciói

- Közös élmény: erősíti a társadalom tagjai közti köteléket, kohéziót, szolidaritást.
- Erősíti a rítusban résztvevők közti köteléket, kohéziót, szolidaritást (pl. kohortban végrehajtott, fájdalmas beavatási rítusok).
- Dramatizálja, újrajátssza vagy újraélhetővé teszi a mítoszokat.
 - Például a *szédereste* mint az egyiptomi kivonulás megélhetővé tétele: a zsidó nép alapvető narratíváját élményszerű formában adjuk át a következő generációnak.
- A beavatandó számára megkönnyíti az átmenetet egy új státuszba.
- A társadalom alapvető értékeit jelenítik meg és adja tovább.
- „Válságok” megoldása annak dramatizálásával.

Funkcionális megközelítés

a vallástudományban:

adott jelenséget azzal magyarázunk, hogy milyen (társadalmi) funkciót, szerepet tölthet be, mi a „haszna”, mivel járul hozzá a társadalomhoz.

Hogyan kutassuk a vallást?

Az étikus és az émikus perspektíva

Nézőpontok

émikus

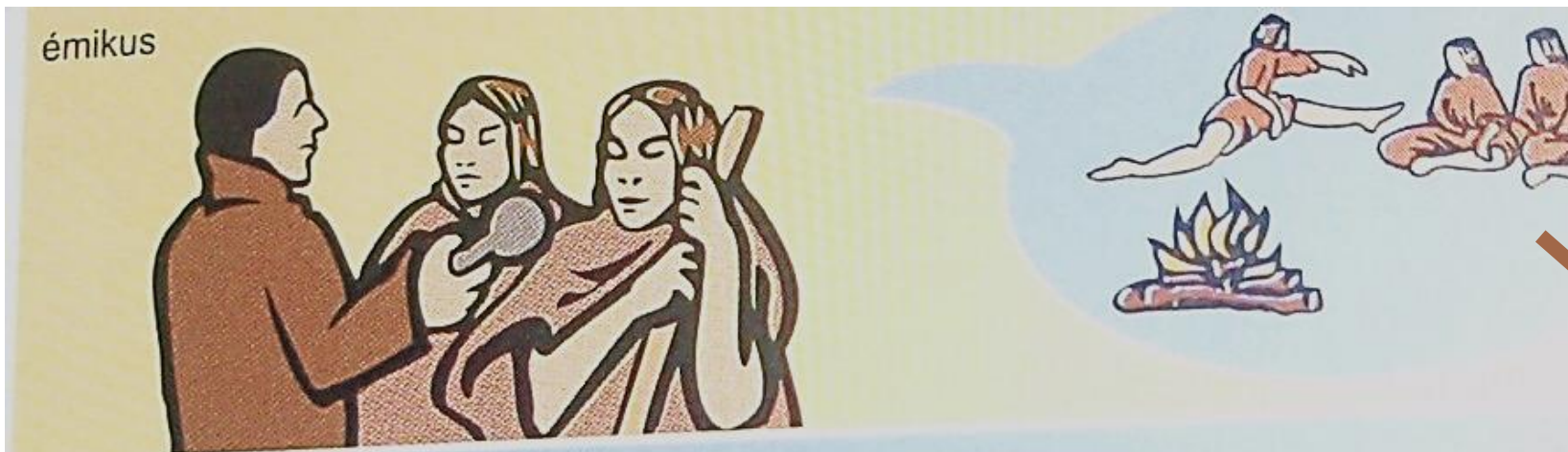
vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

• Émikus:

• Étikus:

1. a kutató

3. a kutató által kutatott vallási rítus

2. az informáns = adatközlő

„A kultúra
szemüvegén
keresztül”

Nézőpontok

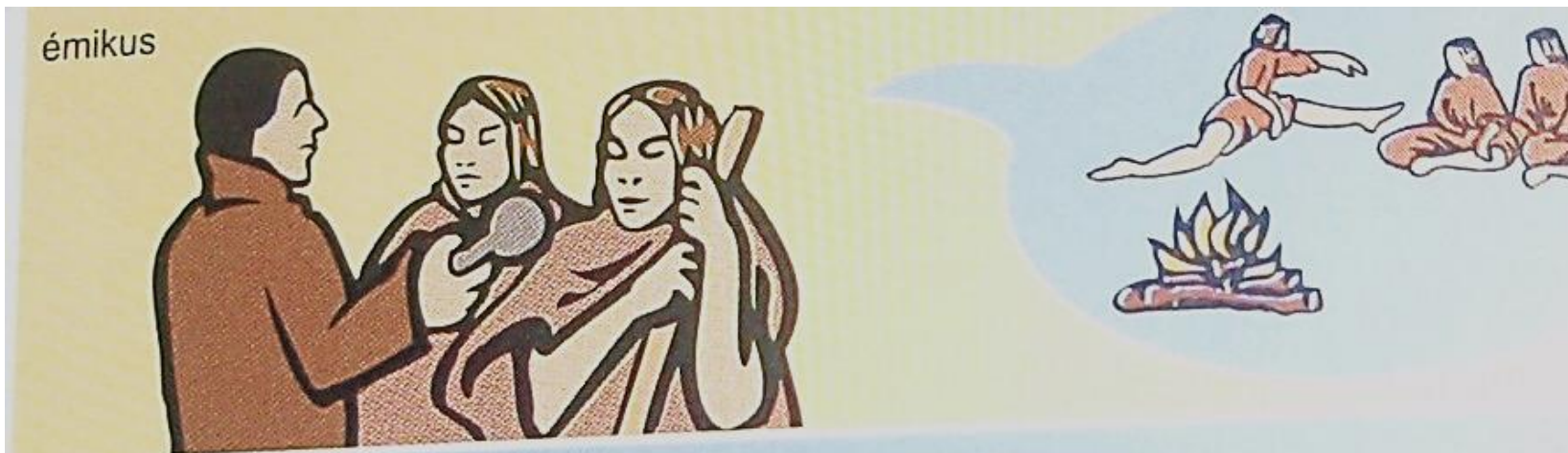
émikus

vs.

étikus

„madár-
távlatból”

- Émikus:

- Étikus:

Az **informánsok** mesélik el és értelmezik a vizsgált rítust a **saját szavaikkal**, a **saját nézőpontjukból**.

A **kutató** meséli el és értelmezi a vizsgált rítust, a **saját** (európai v. tudományos) **nézőpontjából**, a **saját** (európai v. tudományos) **fogalmaival**.

Nézőpontok

„A kultúra szemüvegén keresztül”

émikus

vs.

étikus

„madár-távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

Nézőpontok

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

A kutató
nézőpontja.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Nézőpontok és fogalmak

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

- **Émikus nézőpont / fogalom:** az *insider* nézőpontja, fogalmai.

A kultúra vagy vallási közösség tagjának a nézőpontja, fogalmi rendszere, ahogy ő látja saját kultúráját, vallását, és ahogy / amely fogalmakkal ő azt értelmezi, magyarázza.

NB: Egyesek szerint a kutatónak is ezt a nézőpontot, fogalomrendszert kell átvennie.

- **Étikus nézőpont / fogalom:** az *outsider* nézőpontja, fogalmai.

„madár-távlatból”

Univerzális, kultúrafüggetlen nézőpont és fogalomrendszer, amellyel a kutató kívülről igyekszik leírni, értelmezni, magyarázni az adott kultúrát, vallást.

NB: Sokan nem hisznek abban, hogy kultúrafüggetlen nézőpont létezhet. Úgy vélik, a kutató ilyenkor saját kultúrájának a fogalmait erőlteti rá az idegen kultúrára.

Imák a zsidóságban:

jiddiskájt-alapok átismétlése

A zsinagógai naptár összefoglalása

- Luniszoláris naptár:

A mai dátum:

5782. tisri 9.

erev jom kipur

Mit jelent ez?

A zsinagógai naptár összefoglalása

- Luniszoláris naptár:
 - napév és holdhónap kombinálva
 - szökőhónap (19 éves Metón-ciklus: 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19)
- Újhold: **ros hódes**
- Hét napos ciklus: **szombat** / sabbat / sábesz
- Hónapok és ünnepek:

A zsinagógai naptár összefoglalása

- Luniszoláris naptár
- Szombat, ros hodes
- Hónapok és ünnepek:

1. Niszan	15-21(22): peszah	7. Tisri	1-2: ros hasana , 10: jom kippur
2. Ijjar	jom haacmaut, peszah seni, lag ba-omer		15-22(23): szukkot + ...
3. Szivan	6 (és 7): savuot	8. Hesvan	
4. Tamuz	tamuz 17 böjt	9. Kiszlev	25-től 8 nap: hanukka
5. Av	9: tisa be-av	10. Tevet	tevet 10 böjt
6. Elul		11. Svat	15: tu bi-svat
		12. Adar	14 (15): purim

A zsinagógai naptár összefoglalása

- Luniszoláris naptár
- Szombat, ros hodes
- Hónapok és ünnepek:

1. Niszan	15-21(22): peszah	7. Tisri	1-2: ros hasana , 10: jom kippur
2. Ijjar	jom haacmaut, peszah seni, lag ba-omer		15-22(23): szukkot + ...
3. Szivan	6 (és 7): savuot	8. Hesvan	
4. Tamuz	tamuz 17 böjt	9. Kiszlev	25-től 8 nap: hanukka
5. Av	9: tisa be-av	10. Tevet	tevet 10 böjt
6. Elul		11. Svat	15: tu bi-svat
		12. Adar	14 (15): purim

A jiddiskajt 1 és 2
órák anyagát
ismertnek
feltételezem!

Következő alkalomra

A következő alkalomra

1. Referátum témáját kiválasztani

- ... és a Teamsben a *Jegyzetek* alá beírni.

2. Imakönyv beszerzése és ismerkedés vele

3. A *Sma* első részét (Deut/5Mózes/MTörv 6:4—9) preparálni

- Balla 2016, p. 33.
- Hebraisták (szakosok, minorosok): héber szöveget kiszótárzni
- Nem szakosok: magyar fordítást elolvasni

+ a *Sma* második és harmadik (pp. 34–35) részét is elolvasni

*Viszlát a következő alkalommal,
október 6-án!*